

PSI SPESIALRAPPORT:

TISA – en kamp mot offentlige tjenester

Avtalen om internasjonal handel med tjenester (TISA)
og næringslivets agenda

Av Scott Sinclair og Hadrian Mertins-Kirkwood
Public Services International (PSI)

**Skrevet av Scott Sinclair, Canadian Centre for Policy Alternatives, og
Hadrian Mertins-Kirkwood, Institute of Political Economy, Carleton University**

Forfatterne vil gjerne takke Larry Bregne, Penny Clarke, Marc Maes, Teresa Marshall, Daniel Poon, Oliver Prausmuller, Sanya Reid-Smith og Stuart Trew for bistand og gode råd. Vi ønsker også å takke Gary Schneider for hans profesjonelle redaktørarbeid. Scott Sinclair vil i tillegg gjerne takke tjenestemennene som var med på de konfidensielle forskningsintervjuene i Genève i begynnelsen av oktober 2013.

Forfatterne vil samtidig takke for den støtten de har fått under hele prosjektet fra kollegene i forskningsprosjektet på TISA ved the Canadian Centre for Policy Alternatives.

Denne rapporten ble bestilt av Public Services International (PSI), men synspunktene rapporten fremmer er ikke nødvendigvis PSIs. Daniel Bertossa fra PSI ga oss verdifull støtte og gode råd under hele prosjektet.

**Offentliggjort den 28. april 2014
av Public Services International
www.world-psi.org**

TISA – en trussel mot velferden og demokratiet

Fagforbundet har valgt å oversette «PSI Special Report: TISA versus Public Services» til norsk fordi det er stort behov for grunnleggende materiale om den nyeste frihandelsavtalen, TISA (Trade In Services Agreement i Norge).

Avtalen framforhandles i hemmelighet og den definerer stort sett offentlige tjenester på linje med enhver annen tjeneste. Vi føler oss ikke trygge på at den ultrablå regjeringa vi har nå vil framstå som forsvarer av en sterk og god offentlig sektor under forhandlingene som kommer. TISA vil gjøre offentlige tjenester som er ment å sikre befolkningens grunnleggende behov til en del av et tjenestemarked. I et slikt marked har selskapers fortjeneste fortrinnsrett framfor folks behov for tjenester innen for eksempel helse, utdanning, velferd og infrastruktur som vann og energi, til en pris de kan leve med.

Gjennom lekkasjer har det etter hvert kommet mye kunnskap om TISA, men svært lite på norsk. Derfor er vi glade for å kunne presentere dette grunnleggende heftet fra vår yrkesinternasjonale, Public Services International, på norsk.

Vi håper heftet blir studert og brukt, slik at vi kan reise en kraftig kamp mot hemmeligholdet og kommersialiseringen av offentlige tjenester. TISA kan bare stoppes om vi skaper en sterk folkeopinion mot undertegning av avtalen.

Lykke til!

**Mette Nord
Leder, Fagforbundet**

Forord

Det å behandle offentlige tjenester som handelsvarer skaper en feilaktig forståelse av hva offentlige tjenester er. Den internasjonale handelsavtalen om tjenester (Trade in Services Agreement – TISA), som i disse dager fremforhandles i hemmelighet og utenfor Verdens Handelsorganisasjons (WTO) regelverk, er et overlagt forsøk på å fordelsbehandle de rikeste selskapsgruppene og landene i verden på bekostning av de mest sårbare gruppene.

Offentlige tjenester er utformet for å dekke grunnleggende sosiale og økonomiske behov som f.eks. helse og utdanning, til en overkommelig pris, til alle, og etter behov. Offentlige tjenester eksisterer fordi markedet ikke kan fremskaffe slike resultater. Offentlige tjenester er også helt nødvendige for å sikre næringslivet rettferdige konkurransevilkår og effektive lover og regler som kan forhindre miljømessige, sosiale og økonomiske katastrofer, som for eksempel den globale finanskrisen og global oppvarming. Handelsavtaler er et velvalgt instrument for å fremme kommersialisering og for å definere varer og tjenester ut fra hvor godt egnet de er til å produsere profitt for verdensomspennende selskaper. Selv de mest ihuga forsvarerne av handelsavtaler innrømmer at det er både vinnere og tapere i dette forhåndsbestemte spillet.

Vinnerne er som oftest mektige land som er i stand til å gjøre sin makt gjeldende, de multinasjonale selskapene som er best posisjonert til å utnytte nye markedsmuligheter og adgang til nye markeder, og rike kunder som har råd til dyre importvarer. Taperne er som oftest arbeidstakerne, som risikerer å miste jobben og føler presset på lønningene på kroppen; brukere av offentlige tjenester og små, lokale næringsdrivende som ikke kan konkurrere med de multinasjonale selskapene.

TISA føyer seg inn i en lang og skremmende rekke av nye handelsavtaler. De innebærer juridisk bindende fullmakter som institusjonaliserer investorenes rettigheter og fratar myndighetene makt på en rekke områder som bare perifert har med handel å gjøre.

TISA gjør det umulig for regjeringene å tilbakeføre offentlige tjenester til offentlig sektor dersom privatiseringen er mislykket. Den begrenser muligheten for at land har nasjonale HMS- bestemmelser, miljøregler og forbrukervern, og til nasjonal regulering på områder som godkjenning av helseinstitusjoner, kraftverk, renovasjon og skoler.

Denne avtalen vil føre til at migrantarbeidere behandles som varer og den setter grenser for myndighetenes makt til å beskytte rettighetene deres. Arbeidstakerstandarder bør fastsettes av trepartsorganet Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), og ikke ligge innenfor handelsavtalenes omfangsklausuler.

Det er nesten ikke til å tro at selv i etterdønningene av den globale finanskrisen, forsøker TISA å ytterligere avregulere finansmarkedene. Vi vet at store, internasjonale selskaper er tungt inne i TISA forhandlingene.

Vi vet at sist en slik omfattende avtale om handel med tjenester, Generalavtalen om handel med tjenester (GATS), ble framforhandlet, skapte det protester og opptøyer over hele verden. Og vi vet at det nedlegges mye arbeid i å holde TISA-forhandlingene hemmelige.

Når så mye står på spill for menneskene og for jordkloden, er dette en skandale. Hvem vil vel i et demokratisk land godta at regjeringen i hemmelighet aksepterer lover som i en slik grad forflytter makt og rikdom, binder framtidige regjeringer og begrenser statens evne til å ta vare på innbyggerne?

Avtaleutkastene som det nå forhandles om, må offentliggjøres slik at de kan være gjenstand for offentlig debatt og offentlige beslutninger. TISA må ikke omhandle noen offentlige tjenester eller begrense noen regjerings mulighet til å regulere i offentlighetens interesse. Det bør ikke forekomme noen handel med offentlige tjenester.

Rosa Pavanelli
Generalsekretær
PSI

Innledning

Regjeringer verden over er for tiden inne i den største runddans av forhandlinger om investeringsavtaler siden «de glade nittiåra,» da troen på de liberaliserte markedenes fortrefelighet var på sitt høyeste. Sjøkket fra den globale finanskrisa synes å være glemt. Statenes entusiasme for mer omfattende, «avtaler «for det 21. århundre» har nådd et nivå vi ikke har sett siden Verdens Handelsorganisasjon (WTO) og frihandelsavtalen mellom Canada, USA og Mexico (North American Free Trade Agreement, NAFTA) ble opprettet midt på nittitallet.

Hver av disse avtalene legger grunnlaget for den neste, slik at forhandlinger og reforhandlinger avløser hverandre i en evig runddans. Hardt tilkjempede unntak for å skjerme offentlige tjenester eller forhindre at investorer kan reise erstatningssak mot regjeringer, for eksempel som følge av nasjonal regulering av finansielle tjenester, blir i neste forhandlingsrunde satt under voldsomt press.

*Protester i USA mot den foreslåtte frihandelsavtalen mellom alle land på det amerikanske kontinentet, minus Cuba.
Foto: flux*

Det finnes litt av en alfabetsalat av nye handels- og investeringsavtaler som det nå forhandles om: TPP, TTIP, CETA, PA, TISA og flere. Trass i denne forvirrende mengden forkortelser, følger alle disse forhandlingene en ensartet agenda som drives fram av mektige kapitalinteresser. Hver av disse avtalene legger grunnlaget for den neste, slik at forhandlinger og reforhandlinger avløser hverandre i en evig runddans. Hardt tilkjempede unntak for å skjerme offentlige tjenester eller forhindre at investorer kan reise erstatningssak mot regjeringer som følge av nasjonal regulering av finansielle tjenester, for eksempel, blir i neste forhandlingsrunde satt under voldsomt press.

Denne frenetiske forhandlingsvirksomheten foregår i tillegg i det skjulte. Forhandlingsdynamikken er fullt og helt tilpasset de multinasjonale selskapenes interesser. Talsmenn for offentlig sektor som prøver å få unntak i handelsavtalene for sektorer av vesentlig nasjonal interesse eller politikkområder av særlig viktighet, må kjempe den samme kampen om igjen og om igjen, mens selskapenes lobbyister bare behøver å vinne slaget én eneste gang. Med et pennestrøk kan en tilfeldig nyliberal regjering i realiteten låse alle framtidige regjeringer inn i en politisk tvangstrøye. Offisielle plattheter om å «utvide handelen» og «skape økonomisk vekst» er kun ment å tåkelegge det faktum at slike avtaler i stadig økende grad handler om langt mer enn handel. Eksisterende handelsavtaler har utviklet seg til en slags grunnlovsdokumenter som binder regjeringenes hender i saker som bare perifert har med handel å gjøre. Det gjelder for eksempel patentbeskyttelse for farmasøytiske produkter, lokale myndigheters offentlige innkjøp, utenlandske investorers rettigheter, regulering av offentlige tjenester og allmenne interesser, og dette kan få konsekvenser på områder som arbeidsliv, miljø og et fritt internett.

Forhandlerne sier stadig vekk at det ikke er noe i avtalene som tvinger regjeringene til å privatisere, men det er ingen tvil om at den siste generasjonen handels- og investeringsavtaler begrenser statenes politiske handlefrihet på mange områder som er avgjørende for å kunne føre en progressiv politikk.

De negative virkningene for offentlige tjenester er blant annet at slike tjenester blir snevert definert til de tjenestene som ved avtaleinngåelsen er offentlige, fordi avtalen øker kostnadene ved å utvide eksisterende tjenester eller innlemme nye tjenester i offentlig sektor. Selskapene får større makt til å blokkere initiativer under forhandlingene når nye offentlige tjenester foreslås eller implementeres, og i praksis gjør avtalen det umulig å tilbakeføre privatiserte tjenester til offentlig sektor ved at prosessen blir juridisk irreversibel.¹

Land som er med i TISA-forhandlingene

Den nyeste avtalen i denne bukett av handels- og investeringsavtaler er den internasjonale avtalen om handel med tjenester, TISA. Den fremforhandles av en selvvalgt gruppe land, i hovedsak industriland, og også et lite, men voksende antall utviklingsland. Per i dag er 23 regjeringer med i samtale, og de representerer 50 land. De nåværende forhandlingspartnerne er Australia, Canada, Chile, Kinesisk Taipei (Taiwan), Colombia, Costa Rica, Hong Kong, Island, Israel, Japan, Liechtenstein, Mexico, Nye Zealand, Norge, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Sør-Korea, Sveits, Tyrkia, De forente stater og Den europeiske union, som representerer sine 28 medlemsstater.

Disse landene står for over to tredeler av verdens handel med tjenester, men over 90 % av denne andelen består av handel med tjenester i industriland (det vil si medlemmer av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling, OECD).² I 2012 startet de innledende samtale om TISA og en foreløpig tidsfrist for å avslutte forhandlingene ble satt til 2014. Deltakerne, som var de sterkeste forsvarerne av å liberalisere handel med tjenester under forhandlingene i WTOs Doha-runde om dette, kaller seg «tjenestesektorens virkelige gode venner». Gjennom TISA-prosessen håper denne «koalisjonen av villige» å omgå de fastlåste Doha-forhandlingene om liberalisering av handel med tjenester og komme trygt i havn med sin liberaliseringsagenda.

Tidlig i det nye tusenåret skapte kampanjene mot GATS folkelig og politisk press for å bekjempe de urimelige kravene om liberalisering av offentlige tjenester. I dag utgjør imidlertid de hemmelige forhandlingene om en ny og aggressiv arvtaker etter GATS en enda alvorligere trussel mot offentlige tjenester.

TISA-forhandlerne har mandat til å oppnå en «svært ambisiøs» liberalisering av handel med tjenester. De fleste landene som deltar, har allerede innført omfattende tjenesteliberalisering og er allerede bundet av et tett nett av avtaler om tjenesteliberalisering (se tabell 1). Chile, for eksempel, har avtaler som dekker handel med tjenester med 17 av de 22 andre TISA-partnerne.

Om man driver dette arbeidet enda lenger, slik TISA-mandatet krever, vil det føre til virkelig radikal liberalisering, som igjen vil legge sterkt press på de få sektorene som fortsatt ligger utenfor avtalen og de essensielle programmene og politikkområdene der unntakene har klart å overleve hittil. De fleste observatører er imidlertid enige om at den egentlige hensikten med TISA ikke bare er en radikalt mer omfattende liberalisering i de landene som nå deltar. Til syvende og sist er målet å øke antall land som deltar ved å få med de viktigste framvoksende økonomiene: Kina, Brasil, India og Sør-Afrika – og også mindre utviklingsland.

Det at Kina har sluttet seg til samtale, endrer bilder vesentlig.³ Per i dag er det vanskelig å si om Kinas deltakelse vil redusere eller øke TISAs omfang. USA er ikke særlig villig til å slippe Kina til med mindre landet forplikter seg til «et svært høyt ambisjonsnivå.»⁴ Kinas holdning til tjenester i de eksisterende forhandlingene – om å utvide WTOs avtale om informasjonsteknologi (the Information Technology Agreement, ITA) og om å slutte seg til WTOs avtale om offentlige innkjøp (the Agreement on Government Procurement), er blitt høylytt fordømt av amerikanske myndigheter og representanter for næringslivet for ikke gå langt nok. Til dags dato har Kina «kategorisk avvist» amerikanske krav om å oppfylle visse betingelser, som blant annet omfatter et bedre tilbud i ITA-forhandlingene, før Kina får slippe til i forhandlingene om TISA.⁵

Dersom Kina får innpass i TISA-forhandlingene, må en forvente at kinesiske interesser kommer på kolli-

Koreanske
bønder protester
mot WTO. Foto:
free range jace

sjonskurs med både USAs og EUs i tjenestebansjer der kineserne er spesielt konkurransedyktige, som shipping og byggebransjen. For kort tid siden la Kina fram sin siste femårsplan, der de uttrykte interesse for en bredere liberalisering av tjenestesektoren og økt eksport av tjenester. Kinas viktigste prioriteringer for tjenesteindustrien er: «finansielle tjenester, shipping og logistikk, kommersiell handel, profesjonelle tjenester som juss og ingeniørtjenester, kultur og underholdning og sosiale tjenester, inkludert utdanning og helse.»⁶ Den kinesiske regjeringens nyoppdagede entusiasme for liberalisering av tjenestesektoren kan godt tenkes å føre til at det blir større press for at TISA skal begrense muligheten til politisk fleksibilitet i offentlige tjenester og i regelverk som beskytter allmennhetens interesser, særlig i sektorer som helse og utdanning.⁷

Handelsavtaler og unntak for offentlige tjenester

Det finnes en iboende spenning mellom offentlige tjenester og avtaler som regulerer handel med tjenester. Offentlige tjenester søker å fylle grunnleggende, sosiale behov til en pris folk har råd til, være universelle og ikke ha overskudd som formål. Offentlige tjenester er vanligvis regulert slik at regelverket bevisst søker å begrense kommersialisering av tjenestene og ikke behandle grunnleggende tjenester som rene handelsvarer. Handelsavtaler, derimot, fremmer kommersialisering bevisst og omdefinierer tjenester etter hva slags potensial de har til å utnyttes av globale selskaper og internasjonale tjenesteytere.

I de fleste tilfeller tvinger ikke handelsavtalene regjeringene til å privatisere, men de legger til rette for privatisering og kommersialisering på flere måter, først og fremst ved å øke kostnadene ved å utvide eksisterende tjenester eller opprette nye. Dagens handelsavtaler virkeliggjør på forskjellig vis den tungt tilbakevirkende ideen at utenlandske, kommersielle tjenesteeksportører og investorer skal «kompenseres når et land oppretter nye offentlige tjenester eller utvider tjenester som allerede eksisterer.

Det finnes en iboende spenning mellom offentlige tjenester og avtaler som regulerer handel med tjenester. Offentlige tjenester søker å fylle grunnleggende, sosiale behov til en pris folk har råd til, være universelle og ikke ha overskudd som formål. Offentlige tjenester er vanligvis regulert slik at regelverket bevisst søker å begrense kommersialisering av tjenestene.

Selv om regjeringene beholder den formelle retten til å utvide eller opprette nye offentlige tjenester, gjør avtalene dette mye vanskeligere og dyrere. Disse avtalene øker også forhandlingsmakten til private økonomiske interesser, særlig da utenlandske investorer og kommersielle tjenesteytere, som kan true med søksmål når det foreslås å innføre nye offentlige tjenester eller når de innføres. Endelig gjør de det vanskelig for framtidige regjeringer å endre kurs og reversere privatiseringer, selv om de er mislykkede: privatiseringen blir en tvangstrøye.

I det grunnleggende dokumentet i TISA er GATS Artikkel I:3 inntatt, som utelukker fra avtalens omfangsklausul tjenester «som ytes under utøvelse av statsmyndighet». Dersom det var opp til regjeringene å definere hvilke tjenester de anser som del av sin myndighetsutøvelse, kunne Artikkel I:3 vært en bred unntaksklausul som sikret regjeringene tilstrekkelig fleksibilitet til å verne offentlige tjenester. Dessverre defineres tjenester som ytes under utøvelsen av statsmyndighet svært snevert: «enhver tjeneste som verken ytes på kommersiell basis eller i konkurranse med én eller flere tjenesteytere.» Dette gir offentlige tjenester liten eller ingen effektiv beskyttelse.

I praksis ytes offentlige tjenester til befolkningen gjennom et blandingssystem, som er helt eller delvis finansiert og strengt regulert av myndighetene sentralt, regionalt og lokalt. Offentlige tjenester – som helse, sosiale tjenester, utdanning, renovasjon, vann og post – kan være en kompleks og stadig skiftende blanding av offentlig og privat finansiering. Selv innen samme sektor kan disse

systemene innebære en blanding av eller sameksistens mellom offentlige tjenesteytere, private og allmenntjenestegivende institusjoner, og private, kommersielle leverandører. Omfanget av slike offentlige tjenester og proporsjonene mellom de ulike typene tjenesteleverandører varierer kraftig også innenfor de enkelte land. Et reelt unntak for disse tjenestene må sikre myndighetenes makt til å levere offentlige tjenester med den leverandørmiksen de finner mest egnet, til å endre miksen etter behov, og strengt regulere alle sider ved denne leverandørsammensetningen for å sikre at innbyggernes behov blir tilfredsstillt.

Fordi bestemmelsene om myndighetsutøvelse ikke i tilstrekkelig grad sikrer offentlige tjenester, har regjeringene sett seg nødt til å skjerme offentlige tjenester fra presset i GATS-avtalen om å legge dem åpne for kommersielle aktører. En måte å gjøre dette på er å ikke inngå noen forpliktelser i en gitt sektor.⁸ TISAs «fra toppen-og-ned»-holdning til nasjonale ordninger er utformet nettopp for å begrense denne fleksibiliteten.⁹

Nasjonale myndigheter kan også velge å innføre horisontale begrensninger (dvs. unntak) på spesifikke forpliktelser.¹⁰ Et eksempel is EUs unntak for offentlige forsyningstjenester, som sier at «tjenester som anses som offentlige forsyningstjenester nasjonalt eller lokalt kan underlegges et offentlig monopol eller eksklusive rettigheter tildelt private operatører.»¹¹ Slike unntak kan være et effektivt middel for å beskytte spesielle modeller for offentlige tjenester i enkelte land, men de er ikke fleksible nok til å kunne tilpasses offentlige tjenesters dynamiske karakter.¹² Uansett vil slike landspesifikke unntak, som uthuler TISAs ambisjoner, bli skyteskive for andre TISA-partnere, som vil forsøke å få dem helt eller delvis fjernet.

Den siste muligheten nasjonale myndigheter har, er å trekke seg fra forpliktelser de har påtatt seg, selv om de da må forhandle med andre WTO-medlemmer om kompensasjon. Denne bestemmelsen, Artikkel XXI (21) i GATS, gir myndighetene en viss mulighet til å rette opp tidligere feil og utvide offentlige tjenester innenfor GATS. Både EU og USA har påberopt seg denne artikkelen for å endre sine planer innenfor GATS. Likevel er det å trekke seg fra sine forpliktelser i strid med TISAs maksimumsklausuler og standstillklausuler. Disse går ut på at statene har plikt til å opprettholde eksisterende markedsadgang og dermed ikke kunne reversere privatisering (maksimal), og at de låses til nåværende reguleringsnivå, slik at de ikke kan innføre strengere krav senere (standstill).¹³ Følgelig vil det høyst sannsynlig ikke bli noen slike bestemmelser i TISA.

De allerede enorme utfordringene med å sikre offentlige tjenester under GATS-avtalen vil bli ytterligere komplisert av TISA.

Handelsavtaler bidrar til å privatisere offentlige helsetjenester. Foto: flux

Hvorfor holdes forhandlingene utenfor WTO?

Selv om TISA-forhandlingene holdes i Genève, der WTO holder til, føres de fullstendig utenfor rammen av WTO. TISA drives helt åpenlyst fram av industriland og multinasjonale tjenesteytere som er frustrert over WTOs Doha-agenda for utvikling, lansert i 2001.

På tross av at Doha-runden fikk i land en avtale om en begrenset reformpakke på WTOs niende minister-møte i Bali i desember 2013, er disse forhandlingene fortsatt fastlåst. Dette dødvannet har mer med USAs

og EUs manglende fleksibilitet på jordbruks- og utviklings-spørsmål å gjøre enn med industrilandenenes underliggende motstand mot å liberalisere tjenestesektoren.¹⁴

...TISA-gruppen, som ledes av USA og EU, har brutt ut for å fokusere utelukkende på sine egne, aggressive interesser i tjenestesektoren.

Likevel har altså TISA-gruppen, som ledes av USA og EU, brutt ut for å fokusere utelukkende på sine egne, aggressive interesser i tjenestesektoren. Denne beslutningen om å «ta med seg lekene sine og dra hjem» er et signal om at rike land er fullt villige til å snu ryggen til Doha hvis de ikke får det som de vil, trass i offisielle forsikringer om det motsatte. Forhandlingsmøtene om TISA er ikke åpne for alle WTOs medlemmer, selv ikke som observatører, og forhandlingsdokumentene holdes hemmelige. USAs forhandlingsutspill er unntatt offentlighet for en periode på «fem år fra TISA-avtalen trer i kraft eller, dersom det ikke blir noen avtale, i fem år fra forhandlingene avsluttes.»¹⁵

Det er vanskelig å forstå hvorfor industriland som er blitt ekskludert på så udiplomatisk maner, skal være villige til å godta resultatet av forhandlingene. Industrilandenenes taktikk med å spille høyt undergraver også WTOs framtidige evne til å fungere som et forum for forhandlinger.

Kan TISA integreres inn i WTO-systemet?

Forhandlinger blant mindre grupper av likesinnede WTO-medlemmer er en ganske vanlig praksis innenfor handelsorganisasjonens rammeverk. Et eksempel er avtalen om informasjonsteknologi fra 1996, som krever at avtalepartene fjerner en rekke spesifiserte IKT- og telekomprodukter fra sin tollnomenklatur,¹⁶ men der det ikke var nødvendig med deltakelse eller godkjenning fra alle WTO-medlemmene, fordi medlemsstatene står fritt til å redusere sine tollsatser.

Til syvende og sist kan likevel resultatet av slike flerlaterale forhandlingsprosesser bare være i samsvar med WTO dersom avtalene de munner ut i utvides til å omfatte alle medlemmene av WTO, inkludert land som ikke deltok i forhandlingene, ved at de gis bestevilkårsbehandling – ikke-diskrimineringsprinsippet. Dette betyr kort sagt at dersom du skal fordelsbehandle produktene fra ett land ved å gi det bestevilkårsbehandling, må du også fordelsbehandle slike produkter fra alle medlemslandene ved å gi alle bestevilkårsbehandling. Derfor førte fritak fra toll på varer som omhandles av ITA-avtalen til at tollene ble fjernet på de samme produktene fra medlemslandene i WTO, inkludert de som ikke deltok i forhandlingene.

TISA-forhandlingene er grunnleggende forskjellige fra tidligere. Flerlaterale forhandlinger i rammen av WTO, fordi de viktigste deltakerne, spesielt USA, ikke er villige til automatisk å utvide avtalen til også å gjelde alle de andre WTO-medlemmene innenfor et preferanseregime. Tvert i mot, hele poenget med TISA er å presse de største industrilandene til å slutte seg til avtalen på betingelser som landene som kaller seg «tjenestenes virkelig gode venner» har diktert.

Under regelverket i WTO er det bare to legitime muligheter til å nekte å utvide resultatene av en flerlateral forhandling til å gjelde alle medlemmene innenfor preferanseregimet. Den første er å undertegne en «flerlateral handelsavtale» slik denne er definert i Artikkel II:3 i WTO-avtalen. Et eksempel på dette er WTO-avtalen om offentlige innkjøp, som ikke er obligatorisk, men åpen for alle medlemmene av WTO. Det å føye nye avtaler av denne typen til avtalesystemet i WTO, krever imidlertid enstemmig godkjenning fra alle organisasjonens medlemsstater. I lys av de stadige protestene mot TISA fra Sør-Afrika, India og andre nøkkelland i WTO, er ikke dette en politisk mulig løsning.¹⁷

Den andre muligheten er å klassifisere TISA som en økonomisk integrasjonsavtale eller avtale om preferansehandel, slik disse er definert i Artikkel V i GATS. Før dette eventuelt kan skje, må WTO varsles og avtalen må granskes av WTOs komité for regionale handelsavtaler. For at avtalen skal godkjennes, må den oppfylle en rekke betingelser, blant annet at den «dekker en vesentlig del av sektoren.» Slik dekning er definert ut fra antall tjenestesektorer, handelsvolumet som blir påvirket av avtalen og måten tjenestene blir levert på.¹⁸ Artikkel V i GATS sier videre at innen denne brede sektordekningen må avtalen «sørge for at det i det alt vesentlige ikke skal forekomme diskriminering» ved at landene «fjerner eksisterende, diskriminerende tiltak» og/eller «forbyr nye eller mer diskriminerende tiltak.»¹⁹

På grunn av naget som TISA-forhandlingene har skapt ved at de har brutt ut fra resten av WTO, kan denne framgangsmåten også antas å møte mye motstand under den obligatoriske granskningsprosessen i WTO. I tidligere år er WTO blitt underrettet om en lang rekke økonomiske integrasjonsavtaler som også gjelder tjenester, uten at disse har skapt særlig oppstuss. TISA er annerledes, fordi avtalen bare gjelder tjenester, og den er ikke del av en større, økonomisk integrasjonspakt.²⁰

Selv om TISA består prøven, er det i siste instans WTOs tvisteløsningsorgan som avgjør om den holder vann juridisk. Dette kan skje dersom et WTO-medlem som ikke var med på forhandle fram TISA, insisterer på at deres tjenester og tjenesteytere under ikke-diskrimineringsklausulen har rett til å bli behandlet på lik linje med TISA-landene.

Twistemålsløsning er et annet potensielt vanskelig spørsmål mellom TISA og WTO. Som frittstående avtale må TISA ha en egen mekanisme og et eget byråkrati for tvisteløsning. Dette skaper en potensielt svært uoversiktlig situasjon der TISA kan komme til å tolke bestemmelsene i GATS på en måte som står i strid med dommer avsagt av WTOs tvisteløsningsorgan.²¹

Enkelte analytikere har også påpekt at TISAs håndhevelsesmekanisme nødvendigvis må bli ganske svak, ettersom gjengjeldelser bare kan omfatte tjenester som dekkes av TISA, i motsetning til WTO, der prosedyrene åpner for kryssgjengjeldelse, som betyr å trekke tilbake fordelsbehandling i andre sektorer.²² Noen TISA-deltakere, blant dem USA, Canada, og potensielt også EU, har allerede bestemmelser om løsning av tvister mellom investorer og stater i saker som gjelder kommersielle aktører i tjenestesektoren. Selv om det ikke finnes noe tegn på at TISA-forhandlerne aktivt vurderer dette som en mulighet, ville det unektelig være noe selskapene vil anse som fordelaktig. Et slikt skritt ville i så fall sette punktum for alle forsøk på å late som om TISA er kompatibel med WTO.

Den europeiske kommisjonen, en sterk forsvarer av TISA, sier offisielt at TISA kan være fullt ut kompatibel med landenes plikter og rettigheter under WTO-avtalen, og at TISA senere kan gjøres om til en multilateral avtale.²³ Samtidig sier de at: «det er ikke ønskelig at alle disse landene skal høste gevinsten av den mulige, framtidige avtalen, uten å bidra til den eller være bundet av den til gjengjeld. En automatisk multilateralisering av avtalen på grunnlag av ikke-diskrimineringsprinsippet bør derfor midlertidig skyves fram i tid så lenge ingen kritisk masse av WTO-medlemmer har sluttet seg til avtalen.»²⁴ Denne tvetydige holdningen plasserer de europeiske medlemsstatene og deres innbyggere mellom barken og veden. En mulighet er at Kommisjonen bevisst snakker usant og stilltiende godtar at TISA ikke kommer til å multilateraliseres i WTO. Den andre muligheten er at Kommisjonen tror at avtalen kommer til å oppfylle de strenge kravene i Artikkel V og har til hensikt å presse medlemsstatene i EU til å eliminere «all vesentlig forskjellsbehandling» i sine nåværende unntak for politikkområder og beskyttede, avvikende regelverk om tjenester.²⁵

Det knytter seg helt åpenbart alvorlig, juridisk usikkerhet til TISA og denne avtalens forhold til WTO. Disse hindringene innebærer alvorlig tvil om påstandene fra Kommisjonen og enkelte andre deltakere i TISA om at målet er å multilateralisere TISA og på sikt få avtalen inn i WTO-systemet.

Hvem var det som fant på TISA?

I lys av de potensielt negative konsekvensene for Doha-runden og til og med for WTO, hvorfor spiller TISA-landene et så høyt spill? Det enkleste svaret er at nøkkelland i TISA, ledet av USA, er under sterkt press fra de multinasjonale selskapene.

TISA er så vidt vites en idé som oppstod i USAs Coalition of Service Industries (CSI),²⁶ og barnefaren er denne organisasjonens tidligere president Robert Vastine. Etter at han fikk stillingen som leder av organisasjonen i 1996, ble Vastine aktivt med i forhandlingene om tjenestesektoren. I begynnelsen støttet CSI Doha-runden og virket optimistisk i den første fasen av forhandlingene, men da tidsfristen løp ut i 2005, ble CSI stadig

mer frustrert. I 2005 ble Vastine personlig involvert i lobbyvirksomheten overfor industrilandene for å få dem til å gjøre innrømmelser og han fortsatte å prøve å redde avtalen i alle fall fram til 2009.

Men i 2010 ble det klart at forhandlingene i WTO om tjenester hadde kjørt seg fast. Halvveis ut i 2011 erklærte Vastine at Doha-runden «ikke har noen framtidsutsikter» og anbefalte å avslutte forhandlingene.²⁷ Så tidlig som 2009 var Vastine også en av de første til å foreslå at de flerlaterale forhandlingene om tjenester burde føres utenfor rammen av WTO.²⁸ CSI arbeidet gjennom the Global Services Coalition (GSC), en lobbygruppe for multinasjonale tjenester, og klarte å skaffe støtte blant andre selskapslobbyister for TISA-initiativet.²⁹

TISA er et politisk prosjekt for denne lobbygruppen. GSC har åpent skrytt av at TISA ble uttenkt for å «imøtekomme næringslivets frustrasjon over den manglende framgangen i Doha-runden om tjenester.»³⁰ Heller enn å moderere sine krav om en radikal liberalisering av tjenestesektoren som svar på legitime bekymringer, valgte GSC å kjøre WTO og Doha-runden til kanten av stupet. Denne gruppen synes også å være fullstendig likegyldig til om eller hvordan TISA passer inn i WTO eller det eksisterende multilaterale systemet.

I stedet går strategien ut på å oppnå en kritisk masse TISA-land, slik at multilateraliseringen blir et *fait accompli*. Faktisk ville CSI foretrekke at saken endte med at resultatene av TISA ikke blir utvidet ved ikke-diskrimineringsprinsippet, men at man i stedet fikk sikret en svært ambisiøs avtale mellom likesinnede kjerneland i TISA. Slik sett ville TISA bli «en mal for neste generasjon multilaterale regler og markedsadgang».³¹

Utviklingsland og framvoksende markedsøkonomier ville deretter systematisk og hver for seg bli presset til å slutte seg til TISA etter hvert som de politiske forholdene tillater det, med andre ord, når en nyliberal eller mer samarbeidsvillig regjering sitter med makten. Dessverre har en slik vulgær strategi gode sjanser til å lykkes.

Hva er det som ligger på bordet?

I motsetning til andre handels- og investeringsavtaler, er TISA utelukkende innrettet på handel med tjenester. Men «handel med tjenester» er et svært bredt begrep. I likhet med GATS, vil TISA gjelde alle tenkelige måter å yte tjenester internasjonalt på, inkludert grensekryssende tjenester (GATS Mode 1), som telemedisin, fjernutdanning og internettgambling; forbruk i utlandet (GATS Mode 2) på områder som turisme og helseturisme; direkte, utenlandske investeringer (GATS Mode 3), som når en bank etablerer en filial i et annet land eller et multinasjonalt selskap leverer kommunale vann- eller energitjenester, og midlertidig forflytning av personer (GATS Mode 4), som når sykepleiere, hushjelpere eller toppledere reiser utenlands på et midlertidig oppdrag.

TISA-mandatet innebærer at hvert enkelt medlemsland må matche eller øke nivået på forpliktelsene det har påtatt seg i andre avtaler om investeringer og handel med tjenester. Dette kravet skal sikre at TISA-forhandlingenes utgangspunkt, det vil si hva de enkelte regjeringen legger fram som åpnings-tilbud, skal være de mest omfattende forpliktelsene og innrømmelsene landet har gått med på i noen tidligere avtale.

Slike forpliktelser er imidlertid bare terskelen for å komme inn gjennom døra. Det forventes at partnerlandene er villige til å gå lenger, ikke bare ved å gjøre større innrømmelser, men også ved å godta større restriksjoner og forpliktelser enn de har under GATS. Michael Punke, USAs ambassadør i WTO, har bedt landene om å finne en «største fellesnevner» og mener med dette at alle TISA-landenes forpliktelser skal ligge på samme nivå som den mest omfattende forpliktelsen noen av de andre partnerlandene har påtatt seg.³²

Det ryktes at forhandlerne er blitt enige om deler av en kjernetekst som ligger svært tett opp til GATS. Det er imidlertid en stor forskjell på de to, nemlig at TISA har en «negativ» innfallsvinkel til nasjonal behandling. Reglene om nasjonal behandling krever at landene gir utlendinger samme fordeler som de beste fordelene de tilbyr like, innenlandske investeringer og tjenester. Selv tiltak som formelt er ikke-diskriminerende kan være i strid med disse ikke-diskrimineringsreglene dersom de i praksis har negative konsekvenser på utenlandske investorer og tjenesteyteres «likhet i konkurransemuligheter».

Under TISA vil alle forpliktelser til å tilby nasjonal behandling automatisk gjelde alle tiltak og sektorer, med mindre de er uttrykkelig unntatt. Dette betyr at den franske eller paraguayanske helsesektoren, for eksempel, vil ha rett til nasjonal behandling, med mindre regjeringen har fremforhandlet et land-spesifikt unntak for å holde Franskrike og Paraguay utenfor. Under TISA, som under GATS, vil nasjonal behandling gjelde subsidier, noe som betyr at det for enhver finansiell støtte til offentlige tjenester må gjøres eksplisitt unntak, ellers må støtten gjøres tilgjengelig for private, kommersielle tjenesteytere.

Dette prinsippet om å «liste det eller miste det» øker risikoen for at offentlige tjenester og andre regelverk for å beskytte allmenne interesser vil stå i faresonen nå og i framtida. Enhver offentlig politikk som regjeringen ikke ønsker eller glemmer å beskytte, kan bli utfordret og ethvert land-spesifikt unntak blir gjenstand for målrettede forsøk på å fjerne det i senere forhandlinger.

Regjeringene hadde en frist til 30. november 2013 for å legge fram sine åpningstilbud. I midten av februar 2014 hadde nesten alle gjort det.³³ Disse åpningstilbudene blir så utgangspunktet for videre tautrekking under forhandlingene. Men i tillegg til den grunnleggende teksten og forhandlingene om landenes krav og tilbud, er TISA-forhandlerne også travelt opptatt annetsteds.

...under TISA, som under GATS, vil nasjonal behandling gjelde subsidier, noe som betyr at all økonomisk støtte til offentlige tjenester eksplisitt må unntas eller at slik støtte også må gjøres tilgjengelig for private, kommersielle tjenesteleverandører.

*WTO-protester
mot bankene,
Genève.
Foto: PSI*

Tilbakeføring av privatiserte tjenester til det offentlige

I mange land førte de nyliberale vindene på 80- og 90-tallet til omfattende privatisering av viktige offentlige tjenester. Særlig var det kommuner med trang økonomi som ble lokket av løfter om store kostnadsbesparelser ved å privatisere strømforsyningen, offentlig transport, renovasjonstjenester, helse og andre områder som lå innenfor det offentliges ansvar. I nyere tid har imidlertid de negative erfaringene med kommersielle modeller for tjenesteyting ført til at mange kommuner revurderer privatiseringspolitikken.³⁸

En av de mest populære og kraftigste reaksjonene har vært en økende tendens til å deprivatisere. Slik deprivatisering skjer som oftest på kommunalt plan, selv om man i prinsippet også kan tilbakeføre tjenester til regionale eller sentrale myndigheter. Nesten alle offentlige tjenester kan deprivatiseres.

Kampanje for offentlig vannverk i tyske kommuner.
Foto: Multinational Observer

Deprivatisering skjer allerede i lokalsamfunn over hele kloden og under svært forskjellige omstendigheter. Som eksempel på bredden i denne trenden, drøfter en nylig utgitt bok deprivatisering av vannverk i Argentina, Canada, Frankrike, Tanzania og Malaysia.³⁹

I de fire første av disse landene var det kommunale myndigheter som tilbakeførte sine tjenester til offentlig regi, mens det i Malaysia var den føderale regjeringen som sto for reverseringen. I alle disse tilfellene skyldtes tilbakeføringen av tjenestene en økende frustrasjon med de private vannverkernes «brutte løfter, leveransenekt til fattige, [og] manglende, helhetlig planlegging»⁴⁰.

Myndighetens reaksjon var å sette i gang en prosess med sikte på offentlig gjenovertakelse av tjenestene. Selv om deprivatisering av vann medfører en del utfordringer og

alle sakene som drøftes i boka er forskjellige, konkluderer forfatterne med at «deprivatisering er et troverdig, realistisk og attraktiv alternativ for innbyggere og politikere som er misfornøyd med privatiseringen.»⁴¹

Den tyske energisektoren er et annet eksempel verdt å se nærmere på. Siden 2007 har hundrevis av tyske kommuner rekommunalisert private strømløseleverandører eller opprettet nye, offentlige kraftelskaper, og ytterligere to tredeler av alle tyske byer og småbyer vurderer å gjøre det samme.⁴²

Misnøyen med private strømløseleverandører over hele Tyskland skyldes i hovedsak deres manglende vilje til å vri over til fornybar energi. Det er få markedsinsentiver til å innføre grønn energi, så kommunene tar overgangen til fornybare kilder i egne hender. Lokale myndigheter har også oppdaget at monopolistiske eller oligopolistiske, private energileverandører har en tendens til å øke prisene, mens deprivatisering får prisene ned igjen. Finland, Ungarn og Storbritannia er i gang med lignende deprivatiseringsprosjekter. Andre sektorer med tilsvarende prosjekter er offentlig kommunikasjon, renovasjon, rengjøring og boliger.⁴³

Deprivatisering er viktig, fordi det viser at gårdsdagens beslutninger ikke er irreversible. Beslutninger om den beste måten å levere offentlige tjenester på kan variere med omstendighetene. Friheten til å reagere på ny informasjon, endrede forhold eller endringer i folkemeningen er helt nødvendig for demokratiske myndigheter som ønsker å tjene publikum på best mulig måte.

TISA vil begrense og antagelig helt forby deprivatisering, fordi avtalen hindrer myndighetene i å opprette eller gjenopprette offentlige monopoler eller lignende «konkurransehemmende» former for tjenesteyting. Handelsavtaler som TISA har ekstremt brede omfangsklausuler. I stedet for kun å sikre ikke-diskriminering av utenlandske tjenester og tjenesteytere, begrenser de eller også forbyr visse typer ikke-diskriminerende, offentlige reguleringer.

I likhet med GATS' Artikkel KSVI, vil TISA forby offentlige monopoler og eksklusive tjenesteytere i sektorer som avtalepartene har fullt forpliktet seg til å liberalisere, også på regionalt og kommunalt plan. De omtalte standstill- og maksimalbestemmelsene i TISA er spesielt viktige hindre for deprivatisering. Standstillklausulen er en bestemmelse som låser landene til deres nåværende liberaliseringsnivå i tjenestesektoren, og forbyr dermed i praksis alle forsøk på å flytte en tjeneste fra en markedsbasert modell til en modell i regi av det offentlige. Denne bestemmelsen forbyr ikke i seg selv landene å ha offentlige monopoler, men den forbyr dem å opprette offentlige monopoler i sektorer som på avtaletidspunktet var åpne for konkurranse fra private aktører.

Maksimalklausulen vil på samme måte automatisk lenke landene fast til alle framtidige forsøk på å liberalisere tjenester. I likhet med det vi så ovenfor, vil denne bestemmelsen i seg selv ikke forby avtalelandene å ha offentlige monopoler, men dersom en myndighet skulle vedta å privatisere en offentlig tjeneste, ville samme myndighet ikke senere kunne tilbakeføre tjenesten til offentlig regi. Standstill- og maksimalklausulene utelukker per definisjon deprivatisering av tidligere offentlige tjenester.

Deprivatisering er bare mulig under TISA dersom det skjer i sektorer som eksplisitt er holdt utenfor avtalen. Det avgjørende argumentet er ikke at deprivatisering alltid er den beste løsningen, men at myndigheten til å opprette nye offentlige tjenester og til å tilbakeføre privatiserte tjenester til offentlig sektor er en grunnleggende, demokratisk frihet og rettighet. Deprivatiseringstendensen viser med all ønskelig tydelighet hvor viktig det er å beholde denne politiske fleksibiliteten, som trues av slike altomfattende, nye avtaler som TISA.

Bortenfor GATS

TISA-forhandlerne arbeider med GATS-plussregler og -restriksjoner som vil kunne trekke restriksjonene i handelsavtalene inn i nytt og ukjent farvann. Selv om det nøyaktige innholdet av disse «nye og forbedrede disiplinærbestemmelsene» er en strengt bevoktet hemmelighet, presenterer vi i det følgende en generell oversikt over de viktigste av dem.

Standstill- og maksimalklausulene

Blant TISAs mest truende bestemmelser er standstill- og maksimalklausulene, som er obligatoriske for avtalepartene. Den første fryser eksisterende markedsadgang til offentlige tjenester over hele fjøla, selv om noen land sikkert vil forsøke å forhandle seg til begrensede unntak i sensitive sektorer. TISAs maksimalklausul krever at «enhver endring eller modifisering av nasjonale, tjenesterelaterte virkemidler som i dag ikke er

i samsvar med avtalens forpliktelser (markedsadgang³⁴, nasjonal behandling, ikke-diskriminering), må foretas slik at de blir mer i overensstemmelse med avtalen, ikke mindre.»³⁵ Denne maksimalklausulen, som det sies at det allerede er enighet om, vil uttrykkelig låse landene fast i enhver liberalisering de måtte vedta, som dermed aldri kan reverseres.³⁶

Dersom det ikke tas reservasjon om uttrykkelig unntak for trygdetjenester, kan regjeringen som inngår avtalen og fremtidige regjeringer ikke trekke slike tjenester tilbake inn i offentlig regi uten å misligholde sine forpliktelser under TISA. Slike konflikter har vi allerede sett under de bilaterale investeringsavtalene...

La oss si at en myndighet i et TISA-land innfører, midlertidig eller som pilotprosjekt, et privat forsikringssystem for helsetjenester som tidligere var dekket av et offentlig

helseforsikringssystem, enten dette er nasjonalt eller på et lavere forvaltningsnivå. Med mindre myndigheten reserverer seg og gjør uttrykkelig unntak for helseforsikringstjenester, kan regjeringen som inngår avtalen og fremtidige regjeringer ikke trekke disse tjenestene tilbake inn i offentlig regi uten å misligholde sine forpliktelser under TISA. Slike konflikter har vi allerede sett under de bilaterale investeringsavtalene, der utenlandske, private forsikringsselskaper har reist rettslige krav mot Slovakia og Polen med grunnlag i at disse landene har reversert privatiseringen av helseforsikring.³⁷

I tillegg vil TISA vil forplikte regjeringene til å automatisk dekke alle «nye tjenester,» og med det menes tjenester som ikke engang eksisterer ennå. Med slike vidtrekkende regler kan sittende, nyliberale regjeringer låse offentlige tjenester til private leverandører for all framtid. Dette er nettopp den type grunnlovsaktige begrensninger som må unngås om vi skal sikre fortsatt demokratisk styring med offentlige tjenester.

Nasjonale regelverk

Et av de viktigste, gjenstående punktene i GATS er nasjonale regelverk. GATS' Artikkel VI:4 sier at det skal forhandles videre for å sikte at «kvalifiseringskrav og -prosedyrer, tekniske standarder og lisenskrav» ikke utgjør «unødvendige» barrierer for handel med tjenester. Siden WTO-prosessen har kjørt seg fast, forsøker deltakerlandene i TISA å utforme sin egen tekst om nasjonale regelverk.

Multinasjonale tjenesteytere har lenge klaget over hindre i lov- og regelverk som gjør det umulig for dem å operere fritt i utenlandske tjenestemarkeder. Om de greier å få bindende regler om nasjonale regelverk inn i TISA, vil selskapene ha et verktøy for å kunne prøve nye eller kostnadsdrivende regelverk for retten, også slike som behandler nasjonale og utenlandske tjenester og tjenesteytere likt. De foreslåtte begrensningene om nasjonale reguleringsmyndigheter skal uttrykkelig gjelde for ikke-diskriminerende virkemidler som påvirker tjenester. Sagt på en annen måte, så vil de nye «disiplinene» begrense nasjonale lover og regelverk – som for eksempel HMS-krav, miljøreguleringer, forbrukervern og krav om universell tjenesteyting – selv om regelverket behandler utenlandske tjenester eller tjenesteleverandører på lik linje med landets egne.

Typen tiltak som vil være omfattet av disse foreslåtte nye restriksjonene på landenes myndighet, er svært bredt definert i både GATS og TISA. Kvalifiseringskrav og -prosedyrer gjelder både krav til dokumentasjon av utdanning og krav om fagbrev eller annen sertifisering for å kunne utføre en bestemt tjeneste, og måten

slike kvalifikasjoner skal vurderes på. Tekniske standarder inkluderer regler om «tekniske egenskaper ved selve tjenesten» og også «regler som styrer hvordan en tjeneste skal ytes.»⁴⁴

Lisenskrav gjelder ikke bare yrkessertifikater, men alle krav i forbindelse med offentlige godkjenninger av selskaper som skal yte en tjeneste i et marked. Slik vil kravene for eksempel gjelde godkjenning av helseinstitusjoner og laboratorier, akkreditering av skoler og universiteter, kringkastingslisenser, renovasjon og avfallshåndtering, kraftverk og så videre. Det er ingen tvil om at en slik bred definisjon vil føre til at svært få tjenester vil kunne slippe unna de foreslåtte restriksjonene på det offentlige myndighet til å regulere dem.

WTOs medlemsstater har i mange år arbeidet med å forhandle ferdig slike disipliner i rammen av GATS. De viktigste deltakerlandene, særlig Brasil og USA, har inntatt en avventende holdning og har til en viss grad klart å vanne ut noen av de farligste elementene i GATS-teksten om nasjonale regelverk, blant annet bestemmelsen om «behovsprøving», som krever at regelverket, etter tvisteløsningspanelets mening, ikke er mer tyngende en nødvendig for å oppnå det ønskede målet. Det siste utkastet i WTO har imidlertid fortsatt krav om at nasjonale regelverk må være «allerede etablert», «transparente», «objektive», «relevante», og «ikke utgjøre noen skjult handelsbarriere.» Avhengig av hvordan disse nøkkelbegrepene tolkes, kan WTOs maler komme i konflikt med myndighetens mulighet til å regulere tjenester. Dersom man blåkopierer disse utkastene inn i TISA, vil det skade muligheten til å ha regelverk som beskytter allmennhetens interesser.⁴⁵

Det er imidlertid svært sannsynlig at TISA vil inneholde restriksjoner på nasjonale regelverk som er enda mer invaderende enn de som nå drøftes i GATS. En kjerne av land i TISA, inkludert Chile, Hong Kong, Mexico, New Zealand, Sør-Korea og Sveits, fortsetter å kjøre hardt på for å få TISA til å innføre en behovsprøving av regelverk som har tilknytning til tjenester. USA sies å være imot innføringen av en enkeltstående behovsprøving i CETA, den foreslåtte og svært omfattende handels- og økonomiske avtalen mellom EU og Canada, og argumenterer for at restriksjonene på nasjonale regelverk i TISA bare skal gjelde sentrale myndigheter og slik ikke omfatte delstats- og lokale reguleringer.⁴⁶ USA foreløpige politikk er i hovedsak drevet fram av bekymringene for egne reguleringsmyndigheter og delstatsregjeringer. Det er langt fra klart om de amerikanske forhandlerne vil fastholde dette statsrådet, særlig fordi de multinasjonale selskapenes kamp for å sette håndjern på reguleringsmyndighetene kommer til å bli mye hardere etter som forhandlingene skrider fram.

De forhandlerne som ønsker mer liberalisering og de store selskapene som står bak dem, hevder at forslagene ivaretar «retten til å regulere» og til innføre nye regelverk, men dette er ikke riktig. Den såkalte «retten til å regulere» kan bare utøves i samsvar med handelsavtalens bestemmelser, inkludert de foreslåtte restriksjonene på nasjonale regelverk.⁴⁷ Selv om nasjonale myndigheter står fritt til å definere formålet med en regulering, vil midlene bli underlagt tvisteløsningspanelets prøving og kontroll.⁴⁸

Dersom disse restriksjonene blir vedtatt, vil tusenvis av ikke-diskriminerende bestemmelser som verner allmennhetens interesser, kunne bli underlagt kontroll og prøving i TISA. Slike regelverk kan gjelde kvalitetsstandarder for vann, kommunale områdeplaner, tillatelser til håndtering av giftig avfall, akkreditering av utdanningsinstitusjoner og myndighet til å gi utdanningsgrader. De foreslåtte restriksjonene vil ikke bare påvirke regelverk i nye sektorer som kommer inn under TISA, men også regelverk om tjenester som allerede er dekket av GATS eller andre frihandelsavtaler et medlem av TISA tidligere har undertegnet. Landene i TISA kommer til å oppleve at deres forpliktelser i forhold til tjenester over natten blir langt mer omfattende og at deres muligheter til å regulere blir sterkt redusert.

Protester mot bankenes innflytelse over handelsavtalene, Frankrike. Foto: PSI

Avskrekkingseffekten: offentlig bilforsikring

Trusselen om å saksøke regjeringer med henvisning til internasjonale handelsavtaler har en «avskrekkingseffekt», som kan holde regjeringer tilbake fra å handle i offentlighetens interesse og dermed komme i konflikt med mulige ønsker om å opprette eller utvide offentlige tjenester. Et eksempel på dette er det som skjedde med et populært forslag om offentlig bilforsikring i den canadiske provinsen New Brunswick i 2004-5.

I Canada tilbys offentlig bilforsikring på provinsnivå oftest av et ikke-kommersielt, offentlig eid selskap, og omfatter obligatorisk skadeforsikring og frivillig kasko. Denne delen av systemet er et offentlig monopol. Private agenter og meglere spiller fortsatt en viktig rolle i distribusjonen av dette offentlige produktet. Kundene får betydelig billigere forsikring gjennom «lavere administrative kostnader og at det er et offentlig, ikke-kommersielt monopol som har kontraktene.»⁵² Med billigere premier og bedre dekning for eldre og unge bilførere er den offentlige bilforsikringen populær blant velgerne.

På midten av 90-tallet forpliktet Canada seg til å innlemme bilforsikring i sin avtale med GATS om markedsadgang og nasjonal behandling. Reglene i GATS om markedsadgang forbyr monopoler i sektorer der regjeringen har forpliktet seg, med mindre de er listet som unntak i landets protokoll. Canada listet et unntak for offentlige bilforsikringsmonopoler, men landet beskyttet bare de eksisterende offentlige bilforsikringssystemene i fire provinser. De canadiske forhandlerne sørget ikke for tilstrekkelig fleksibilitet til å kunne opprette nye systemer i andre provinser.⁵³

Etter et valg som i hovedsak dreide seg om nettopp denne bilforsikringen, oppnevnte provinsregjeringen i New Brunswick en komité med representanter fra alle partiene, som anbefalte at provinsen skulle iverksette planene om en offentlig bilforsikring. Den private forsikringsindustrien kjempet kraftig i mot, påpekte at dette ville stride mot Canadas forpliktelser under GATS og truet med å reise sak mot landet i den nordamerikanske frihandelsavtalen NAFTAs tvisteløsningsorgan for investorstater med krav om erstatning for tapte inntekter.⁵⁴ Trass i bred politisk og offentlig støtte ble forslaget om offentlig bilforsikring aldri satt ut i livet.

En egen GATS-prosedyre ville ha gjort det mulig for Canada å trekke seg fra sine forpliktelser fra 1997 om finansielle tjenester, som omfattet bilforsikring. Canada ville da ha møtt forventninger om å øke sine forpliktelser på andre områder i GATS for å kompensere berørte WTO-medlemsstater for «tapt markedsadgang» i forsikringsbransjen. TISAs standstillbestemmelser har imidlertid som mål å eliminere fleksibiliteten landene har under GATS, og begrenser dermed i enda større grad deres mulighet til å utvide slike offentlige tjenester.¹⁴

Bevegelighet for fysiske personer (Mode 4)

Under handelsavtaler som TISA, henviser begrepet «bevegelighet for fysiske personer» til tjenester som ytes av innbyggerne i ett medlemsland som reiser til et annet medlemsland for å yte en tjeneste. En slik form for internasjonal handel med tjenester, kjent som Mode 4, gjelder personer. Begrepet «juridiske personer» brukes når bestemmelsen omhandler selskaper. I tråd med det svært sterke presset for å få en ambisiøs avtale – for ikke å snakke om de strenge minstekravene for å kunne inngå en økonomisk integrasjonsavtale etter definisjonen i GATS' Artikkel V – har enkelte av partnerlandene presset på for å få forpliktelser om en «betydelig bedre» markedsadgang i forbindelse med grensekryssende tjenesteleveranser inn i TISA.⁴⁹

Mode 4 gjør det mulig for selskaper fra land som har forpliktet seg til denne klausulen å sende ansatte på midlertidige tjenesteoppdrag til et annet land, inkludert ansatte i ledende stillinger, konsulenter, agenter, sykepleiere, bygningsarbeidere osv. I likhet med GATS, forbyr TISA såkalt behovsprøving, som også omfatter

arbeidsmarkedsbehov, med mindre slike er utrykkelig nevnt i landets tidsplan for innføring av forpliktelsene. I de fleste land er en mulig arbeidsgiver pliktig til å bevise at det er mangel på lokale arbeidstakere med de nødvendige kvalifikasjoner før man får hente inn utenlandske arbeidstakere, men bestemmelsene i Mode 4 forbyr slik økonomisk behovsprøving. Et lands regjering kan ikke kreve at utenlandske selskaper for eksempel først gjennomfører arbeidsmarkedsundersøkelser for å sikre at det ikke finnes lokal arbeidskraft som kan påta seg arbeidet, før de hyrer inn midlertidige, utenlandske ansatte.

Dette er også et følsomt tema for USA, som under hele DOHA-runden om tjenester var svært lite villig til å påta seg ytterligere Mode 4-forpliktelser. Likevel er en utvidelse av Mode 4 høyt prioritert av tjenesteytere med hovedkontor i USA. Som en tidligere høyere leder i Citibank, nå styreleder i tjenestesektorens Coalition of Service Industries, sier: «Dette er helt klart et sterkt ønske i mange land og like klart et følsomt tema i USA. ... Men vi forventer at USA kommer på banen og vi håper at vi kan få til noen framskritt.»⁵⁰ Et viktig trekk er at Mode 4 ikke er noen snarvei for migrantarbeiderne til å skaffe seg innreisestillatelse, oppholdstillatelse eller statsborgerskap i vertslandet. Utenlandske arbeidere må reise tilbake til hjemlandet når arbeidet er utført eller den innvilgede oppholdsperioden utløper. Denne sårbare situasjonen gjør at disse arbeiderne er svært avhengige av arbeidsgivernes velvilje. Dersom de mister jobben, må de umiddelbart reise ut av vertslandet. Trass i dette har amerikanske forhandlere rapportert at det ikke foreligger noe forslag om å inkludere arbeidstakerstandarden det er mulig å håndheve, eller vern av arbeidstakerrettigheter i TISA.⁵¹

Grensekryssende datastrømmer og personvern

TISA-forhandlerne er også i ferd med å utvikle «nye og utvidete disipliner» i forbindelse med internett, e-handel og grensekryssende datastrømmer. Dataene det er snakk om, inkluderer personlige brukeropplysninger, finansielle opplysninger, nettsky-tjenester og digitale varer. Amerikanske lobbyister for IT-industrien hevder at fri utveksling av data er «nødvendig for global forretningsdrift» og at mange land har innført alt for mange «vilkårlige og altfor omfattende tiltak», som er ment å begrense amerikanske selskapers markedsadgang.⁵⁵ USAs handelsrepresentant har også sagt at mange lands databeskyttelse er «altfor omfattende» og hindrer mulighetene for en «virkelig global tjeneste.»⁵⁶

Dersom de amerikanske forhandlerne vinner fram med sine krav, vil TISA inneholde bestemmelser som utvider forpliktelsene om markedsadgang og nasjonal behandling til å omfatte internett og forbyr «tvangslokalisering» – det vil si krav om at utenlandske selskaper lagrer alle data de innhenter i det landet de opererer i. Noe av dette er allerede tilsynelatende løst i prinsippet, ettersom de fleste forhandlerne anser e-handel og nettskytjenester, for eksempel, som nye tjenestesektorer som automatisk er dekket av TISA. Kravene om lokal datalagring er derimot mer kontroversielle. EU håndhever i dag regler som nekter selskaper å overføre data utenfor unionens 28 medlemsstater, med noen unntak. USA, derimot, har en svært avslappet personvernlovgivning. I USA kan selskapene innhente omfattende personlige opplysninger om brukerne, som så kan selges eller brukes i kommersiell hensikt, praktisk talt uten restriksjoner. EU er bare villig til å åpne for internasjonale datastrømmer i TISA dersom USA kan bevise at de har strengere, nasjonalt personvern. Der et likevel vanskelig å forestille seg at USA skal argumentere sterkt for personvern når man ser på varsleren Edward Snowdens avsløringer av amerikansk etterretnings omfattende spionasje.⁵⁷

TISA vil gjelde for internett akkurat slik det gjelder for andre tjenestesektorer, og tvinge fram liberalisering på en måte som helt uforholdsmessig tjener de største aktørenes interesser. Disse store selskapene er

*Migrantarbeidere vil bli nektet sine rettigheter under TISA.
Foto: murray bush/flux*

nesten utelukkende amerikanske. Dersom USA får det som de vil, vil TISA også undergrave brukernes personvern fordi avtalen tillater ubegrenset innhenting og overføring av personlige data.

Bransjeregulering

En av de minst definerte sidene ved TISA-forhandlingene er den ubegrensede myndigheten avtalen gir forhandlerne til å utvikle regler «på ethvert annet område som er innenfor omfanget av GATS' Artikkel KSVIII .» Denne artikkelen var grunnlaget for referansedokumentet om telekommunikasjoner fra 1996 og for protokollen om finansielle forpliktelser fra 1997, som begge ble drevet fram av industriland som var misfornøyde med nivået på forpliktelsene og begrensingene på muligheten til å regulere disse sektorene i den opprinnelige GATS-avtalen.

TISA-forhandlerne arbeider nå på nye bransjeavtaler som omfatter regelverk for finansielle tjenester, telekom, e-handel, maritim transport, lufttransport, veitransport, profesjonelle tjenester, energirelaterte tjenester og post- og andre kurértjenester. Disse forhandlingene har som mål å utvikle bindende, «pro-konkurranse» reguleringsmodeller for en lang rekke tjenestesektorer for å lette markedsadgangen for utenlandske kommersielle leverandører og for å gi forrang til de multinasjonale selskapene.

Slike regler vil for eksempel gi nasjonale regjeringer rett til å kreve universell tjenesteyting i privatiserte sektorer. Men selv disse spinkle restene av offentlige tjenesteverdier er underlagt behovsprøving og andre markedsorienterte krav som er lagt til rette for å favorisere globale tjenesteytere.⁵⁸ TISA er også eksplisitt utformet som en «levende avtale» som gir forhandlerne mandat til å utvikle nye reguleringsmodeller for nye sektorer langt inn i framtida.

Omfanget av slike klausuler begrenses bare av forhandlernes og selskapslobbyens fantasi, og blir enda mer foruroligende av at forhandlingene omgis av et nesten totalt hemmelighold. Det burde være helt unødvendig å si at dette er helt uakseptabelt. Forhandlerne har et kjernemandat som går ut på å øke handel mellom landene, de bør ikke få lov til å utvikle bindende regelverk som vil begrense og potensielt overstyre reguleringer som fremmer samfunnets interesser og verner forbrukere, arbeidstakere eller miljøet.¹⁶

Forsvar av offentlige tjenester

Økonomisk utvikling bør ha som mål at befolkningen har tilgang til offentlige tjenester av høy kvalitet og til priser de har råd til, og internasjonal handel er bare et middel til å oppnå dette målet. Offentlige tjenestesystemer er dynamiske og fleksible. Derfor må ordninger som sikrer offentlige tjenester i handelsavtalene støtte opp om denne dynamismen og innovasjonen, ikke låse dem fast i liberalisering eller gjøre privatisering irreversibel. Særlig viktig er det at internasjonale handelsregler ikke kommer i konflikt med med landenes mulighet til å tilbakeføre en tjeneste til offentlig regi eller utvide omfanget av eksisterende, offentlige tjenester der eksperimenter med privat tjenesteyting har mislyktes eller forkastes av demokratisk valgte regjeringer.

Det er teknisk mulig å holde offentlige tjenester utenfor handelsavtalenes omfangsklausuler. Det er faktisk slik at moderne handelsavtaler alltid inneholder brede unntak for saker som en eller flere av partene mener angår deres nasjonale sikkerhet, og som de står fritt til selv å definere.⁵⁹

Dermed ville det være ganske enkelt, dersom det var politisk vilje, å unnta slike tjenester som en av partene anser for «å ytes under utøvelse av statsmyndighet» fra handels- og investeringsavtalene.⁶⁰ Slike bestemmelser og de universelle, offentlige tjenestene de kunne legge til rette for, ville være ønskelige og til beste for det store flertallet av landets innbyggere, hvis interesser alt for ofte blir ofre for en nådeløs, global konkurranse.

Legitime avtaler for å fremme internasjonal handel må fullt ut respektere regjeringenes mulighet til å tilbakeføre tjenester til offentlig regi, og til å revitalisere eller utvide offentlige tjenester. Det er på denne kritiske prøven at TISA stryker. TISAs essens og logikk – ekstremt hemmelighold, aggressivitet, hyperliberalisering og de store selskapenes altfor store innflytelse, står i strid med verdiene som ligger til grunn for offentlige tjenester.

Den allerede svært omfattende granskingen av unntak for offentlige tjenester i GATS og andre avtaler vil bli enda mer invaderende slik det er lagt opp til i TISA forhandlingene. Det overdimensjonerte omfanget av TISA-avtalen innebærer også risiko for andre, vitale offentlige interesser, inkludert personvern, frihet på internett, miljøreguleringer og forbrukervern.

Det er påtrengende nødvendig at forbundene i offentlige sektor slutter seg til sine allierte blant de frivillige organisasjonene for å vinne denne kampen. I de landene som allerede deltar i forhandlingene om TISA, må det legges press på regjeringene for å åpne for fullt innsyn og omfattende høringer. Lokale og sentrale myndigheter, som kan få sin demokratiske makt og reguleringsmulighet sterkt beskåret, er nøkkelaktører i alle forsøk på å kjøle ned de nasjonale regjeringenes entusiasme for TISA. Det må drives intens lobbyvirksomhet av regjeringer som ikke er med i TISA for å hindre at de slutter seg til forhandlingene og for å gi dem styrke til å stå imot presset. Ikke-TISA regjeringer må oppmuntres til å protestere mot den undergravende virkningen disse forhandlingene har på det multilaterale avtaleverket, og til å blokkere alle forsøk fra TISA-partnerne på å få tilgang til WTOs institusjonelle ressurser eller tvisteløsningsorgan.

Sterke allianser som bygger på allmennhetens interesser og ikke på de multinasjonale selskapenes jag etter profitt, kommer til å være avgjørende i kampen for å reversere dette rasende kappløpet mot radikal, økonomisk liberalisering.¹⁷

Demonstrasjonstog for offentlige tjenester, Canada. Foto: flux

Deltakerlandene i TISA

Avtale om handel med tjenester, TISA

Oversikt over deltakerland

Eksisterende frihandelsavtaler og regionale handelsblokker blant partene som forhandler om TISA.

Sist oppdatert 4. november 2013.

[illegible]

prospective = potensuell

	frihandelsavtaler/regionale handelsblokker i under forhandling
	frihandelsavtaler/regionale handelsblokker undertegnet eller i kraft (dekker kun varer)
	frihandelsavtaler/regionale handelsblokker undertegnet eller i kraft (dekker både varer og tjenester)

Dersom to parter med en eksisterende avtale også forhandler en ny avtale (f. eks. Canada/USA i tTPP), angis bare den eksisterende avtalen.

Kilder: WTO Regional Trade Agreements Information System (<http://rtais.wto.org/ui/>)

PublicMaintainRTAHome.aspx), Inside US Trade

World Trade Online (<http://insidetrade.com/>), diverse handelsdepartementers og -avdelingers nettsider, og diverse nyhetskilder.

Sluttnoter:

- 1 Se Sinclair, Scott. (2014). «Trade agreements, the new constitutionalism and public services.» I Stephen Gill and A. Claire Cutler (Eds.), *New Constitutionalism and World Order* (pp. 179-196). Cambridge University Press.
- 2 Sauvé, Pierre. (May 2013). «A Plurilateral Agenda for Services? Assessing the case for a Trade in Services Agreement (TISA).» Swiss National Centre of Competence in Research (NCCR) Trade Regulation, Working Paper 29. Bern, Switzerland: Swiss National Science Foundation. p. 8. Online på: <http://www.nccr-trade.org/publication/a-plurilateral-agenda-for-services-assessing-the-case-for-a-trade-in-services-agreement-tisa>.
- 3 På den annen side har Singapore, et av de opprinnelige medlemmene av RGF-gruppen, trukket seg fra TISA-forhandlingene. Singapore har allerede regionale handelsavtaler, eller er i forhandlinger om slike, med nesten alle de andre deltakerne i TISA, unntatt EU. Singapore har også separate forhandlinger med Canada, Japan og Mexico. Etter Singapores oppfatning er TISA ikke et prioritert område, fordi de største framvoksende økonomiene ikke er med.
- 4 På WTOs Public Forum i begynnelsen av oktober 2013, lovet USAs Trade Representative Michael Froman å «holde tette konsultasjoner med Kongressen, med våre interesserte parter, og med de andre forhandlingspartene som del av en due diligence-prosess for å sikre at alle nye parter i TISA-forhandlingene har samme ambisjonsnivå for forhandlingene som de eksisterende partene har.» Pruzin, Daniel. (12. november 2013). «TISA Round Sees Progress on Proposals, Commitments to Make Market Access Offers.» WTO Reporter. Bloomberg Bureau of National Affairs.
- 5 Inside U.S. Trade. (22. november 2013). «China Categorically Rejects U.S. Preconditions To Participation In TISA.» World Trade Online, 31(46).
- 6 Rabinovitch, Simon. (27. september 2013). «China unveils blueprint for Shanghai free trade zone.» Financial Times of London.
- 7 Som anført, har Kina spesifikt identifisert disse sektorene i sosial tjenesteyting som prioriterte områder for utvidet kommersiell tjenesteyting.
- 8 Canada, for eksempel, har ikke påtatt seg noen GATS-forpliktelser innen helse, utdanning, sosiale tjenester eller kultur. «Canada's Commitments to the GATS.» Foreign Affairs, Trade and Development Canada. På nett:: <http://www.international.gc.ca/trade-agreements-accords-commerciaux/wto-omc/gats-agcs/commitengage.aspx?lang=eng>.
- 9 Med «fra toppen og ned» eller «negativ listing», gjelder forpliktelsen om nasjonal behandling generelt. Landet må derfor forhandle fram eksplisitte unntak for å kunne holde spesifikke sektorer utenfor eller verne virkemidler som ellers ville være avtalestridige.
- 10 En «begrensning» er en note i et lands forpliktelsesprotokoll som begrenser eller setter betingelser for forpliktelsens anvendelse i en sektor som er dekket av forpliktelsen, som for eksempel ved å kreve unntak for et eksisterende virkemiddel som ellers ville være avtalestridig.
- 11 Se European Commission. (28. februar 2011). «Reflections Paper on Services of General Interest in Bilateral FTAs.» Brussels: European Commission Directorate-General for Trade.
- 12 Krajewski, Markus. (November 14, 2013). «Public Services in EU Trade And Investment Agreements.» Utkast som ble utarbeidet til seminaret The politics of Globalization and public services: putting EU's trade and investment agenda in its place. Brussels. p. 22. Online på: http://www.epsu.org/IMG/pdf/Draft_report_Markus_Krajewski_mtg14Nov2013.pdf.
- 13 Se drøftingen av «maksimalklausuler og standstillklausuler» i neste avsnitt.
- 14 Khor, Martin. (May 2010). «Analysis of the Doha negotiations and the functioning of the World Trade Organization.» Geneva: South Centre. Online på: <http://www.southcentre.int/research-paper-30-may-2010>.
- 15 Denne graden av hemmelighold overgår selv det en finner i forhandlingene mellom tolv land i Stillehavsregionen om et Trans-Pacific-Partnership (TPP), der forhandlingsdokumentene er unntatt fra offentlighet i «fire år regnet fra ikrafttreddelsen av TPP-avtalen eller, dersom avtale ikke trer å kraft, i fire år etter at forhandlingene avsluttes.» Se Sinclair, Mark (TPP Hovedforhandler for New Zealand i TTP). Udatert brev. Online på: <http://www.mfat.govt.nz/downloads/trade-agreement/transpacific/TPP%20letter.pdf>. Sveits' forslag til TISA er, slik sveitsisk lov krever, offentlig tilgjengelig på : <http://www.seco.admin.ch/themen/00513/00586/04996/index.html?lang=en>. Men forslag som er lagt fram av Sveits og andre TISA-partnere i fellesskap, er ikke offentlige.
- 16 World Trade Organization. Information Technology Agreement. Online på: http://www.wto.org/english/tratop_e/inftec_e/inftec_e.htm.
- 17 Se for eksempel kommentarene til Wamkele K. Mene, Counsellor, Permanent Mission of South Africa to the WTO, October 2, 2013 at the WTO Public Forum. Det ligger en video av Counsellor Menes åpningstale på : <http://www.youtube.com/watch?v=gpkch2CE2SI>.

- 18 World Trade Organization. General Agreement on Trade in Services. Article V. Se note 1 til Artikkell V:1(a): «Dette vilkåret skal forstås i form av antall sektorer, mengden av den berørte handel og ytelsesmåter. For å oppfylle dette vilkår, må avtalene a priori ikke utelukke noen ytelsesmåte.» Online på: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm.
- 19 World Trade Organization. General Agreement on Trade in Services. Article V. Online på: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm.
- 20 GATS Artikkell V sier at når det skal vurderes om en avtale om liberalisering av handel med tjenester fyller kravene for unntak fra ikke-diskrimineringsprinsippet, «kan det legges vekt på forholdet mellom avtalen og en bredere økonomisk integrasjonsprosess eller liberalisering av handelen mellom de angjeldende landene.» Dette indikerer at TISA kan møte strengere krav i granskningsprosessen enn de regionale avtalene om økonomisk integrasjon. EIAs. World Trade Organization. General Agreement on Trade in Services. Article V. Online på: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm.
- 21 «Uavhengig av hvilke løsninger man finner fram til for TISAs institusjonelle struktur, og med tanke på å lette en framtidig multilateralisering av denne, må man for all del unngå at det oppstår to sett jurisprudens, en rettslære i organene i WTO og en parallell i prosedyrene som opprettes under TISA.» Switzerland State Secretariat for Economic Affairs. (April 11, 2013). «Submission by Switzerland: Chapter on Dispute Settlement Procedures.» Federal Department of Economic Affairs, Education and Research. Online på: <http://www.seco.admin.ch/themen/00513/00586/04996/index.html?lang=en>.
- 22 Inside U.S. Trade. (10. mai 2013). «TISA Negotiators Begin Mode 4 Talks; New Proposals Expected In June.» World Trade Online, 31(19).
- 23 Se European Commission. (Juni 2013). «The Trade in Services Agreement ('TISA').» Online på: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/june/tradoc_151374.pdf.
- 24 Se European Commission. (Juni 2013). «The Trade in Services Agreement ('TISA').» Online på: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/june/tradoc_151374.pdf.
- 25 En liste over EUs medlemsstaters omfattende begrensninger på nasjonal behandling, finnes i The EU GATS schedule. Online på: <http://www.esf.be/pdfs/GATS%20UR%20Commitments/EU%20UR%20SoC%2031.pdf>.
- 26 The Coalition of Service Industries beskriver seg selv som «den ledende næringslivsorganisasjonen som arbeider utelukkende med å utvikle amerikansk innenriks- og utenrikspolitikk som styrker den amerikanske serviceindustriens globale konkurranseevne gjennom bilaterale, regionale, multilaterale og andre handels- og investeringsinitiativer.» Etter at Vastine trakk seg i 2012, har organisasjonen vært ledet av Peter Allgeier, tidligere amerikansk ambassadør i World Trade Organization og Deputy U.S. Trade Representative.
- 27 Inside U.S. Trade. (July 28, 2011). «Business Groups Say Countries Should Rethink, Or Abandon, Doha Round.» World Trade Online, 29(30).
- 28 Inside U.S. Trade. (February 13, 2009). «USTR Sees Difficulty In Obtaining Improved Services Offers In Doha Round.» World Trade Online, 27(6).
- 29 The Global Services Coalition er en lobbyorganisasjon som omfatter the U.S. Coalition of Services Industries, the European Services Forum, the Australian Services Roundtable, the Canadian Services Coalition, the Hong Kong Coalition of Service Industries, the Japan Services Network, the Taiwan Coalition of Service Industries, og TheCityUK, en lobbygruppe for den britiske finansindustrien.
- 30 Global Services Coalition. (September 10, 2013). «Letter to Karel de Gucht, Commissioner for Trade, European Commission.» Online på: <http://www.esf.be/new/wp-content/uploads/2013/10/GSC-Letter-on-TISA-to-Karel-de-Gucht1.pdf>.
- 31 Coalition of Services Industries. (Feb. 26, 2013). Brev til Douglas Bell, Office of the United States Trade Representative. p. 5. Online på: https://servicescoalition.org/images/CSI_ISA_Comment_Letter_FINAL.pdf.
- 32 Devarakonda, Ravi Kanth. (March 17, 2012). «An Assault on Multilateral Trade Negotiations.» Inter Press Service. Online på: <http://www.ipsnews.net/2012/03/an-assault-on-multilateral-trade-negotiations>.
- 33 Bradner, Eric. (14. februar 2014). «U.S. financial proposal for TISA could come next week.» Politico.
- 34 «Markedsadgang» har to betydninger i GATS og TISA. Den første er en generell henvisning til tjenesteyteres rett til å tilby en tjeneste i alle fire «modes». Mer spesifikt henviser begrepet til Artikkell XVI i GATS, som forbyr offentlige tiltak som begrenser antall tjenesteoperasjoner, verdien av transaksjoner eller aktiva, antall operasjoner eller størrelsen på resultatet, antall personer som leverer tjenesten og andelen utenlandsk kapital, og alle krav om spesielle typer juridiske personer eller organisasjonsformer. Slike krav er ulovlige under GATS, selv om de gjelder i lik grad for nasjonale og utenlandsk tjenesteytere.
- 35 Pruzin, Daniel. (November 12, 2013). «TISA Round Sees Progress on Proposals, Commitments to Make Market Access Offers.» WTO Reporter. Bloomberg Bureau of National Affairs.

- 36 For en god illustrasjon av bade bredden og kompleksiteten i gjennomføringen av slike standstill- og maksimalklausuler, se: Switzerland State Secretariat for Economic Affairs. (February 27, 2013). «Questionnaire by Switzerland on Standstill and Ratchet.» Federal Department of Economic Affairs, Education and Research. Online på: <http://www.seco.admin.ch/themen/00513/00586/04996/index.html?lang=en>.
- 37 Hall, David. (January 2010). «Challenges to Slovakia and Poland health policy decisions: use of investment treaties to claim compensation for reversal of privatisation/liberalisation policies.» Public Services International Research Unit. Online på: http://gala.gre.ac.uk/2744/1/PSIRU_Report_9828_-_2010-02-Htradelaw.pdf.
- 38 McDonald, David A. (2012). «Remunicipalisation works!» In Pigeon et al. (Eds.), *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands* (pp. 8-23). Amsterdam: Transnational Institute.
- 39 Pigeon, Martin, David A. McDonald, Olivier Hoedeman, and Satoko Kishimoto (Eds.). (2012). *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands*. Amsterdam: Transnational Institute.
- 40 McDonald, David A. (2012). «Remunicipalisation works!» In Pigeon et al. (Eds.), *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands*. Amsterdam: Transnational Institute. p. 9.
- 41 Hoedeman, Olivier, Satoko Kishimoto, and Martin Pigeon. «Looking to the Future: What Next for Remunicipalisation?» In Pigeon et al. (Eds.), *Remunicipalisation: Putting Water Back into Public Hands*. Amsterdam: Transnational Institute. p. 106.
- 42 Hall, David, Steve Thomas, Sandra van Niekerk og Jenny Nguyen. (2013). *Renewable energy depends on the public not private sector*. Public Services International Research Unit.
- 43 Hall, David. (2012). *Re-municipalising municipal services in Europe*. Public Services International Research Unit.
- 44 Se World Trade Organization. (March 1, 1999). «Article VI:4 of the GATS: disciplines on domestic regulation applicable to all services.» Note by the Secretariat.
- 45 Se remarks by Sanya Reid Smith, Legal Advisor, Third World Network at the WTO Public Forum on October 2, 2013. Online på: http://www.youtube.com/watch?v=2_pPqnBXpA4.
- 46 Disse opplysningene er basert på konfidensielle intervjuer Scott Sinclair hadde med en rekke ulike deltakere i TISA og observatører i Genève i begynnelsen av oktober 2013.
- 47 Det amerikanske panelet for gambling formulerte det slik: «Medlemslandenes suverene reguleringsmyndighet er en bærebjelke i den progressive liberaliseringen av handel med tjenester, men denne suvereniteten stopper der andre GATS-lands rettigheter blir krenket.» World Trade Organization. (10. november 2004). «United States—Measures Affecting the Cross-border Supply of Gambling and Betting Services.» Report of the Panel, WT/D285/R.
- 48 Se Sinclair, Scott. (June 2006). «Crunch Time in Geneva: Benchmarks, plurilaterals, domestic regulation and other pressure tactics in the GATS negotiations.» Ottawa: Canadian Centre for Policy Alternatives. Online på: http://www.policyalternatives.ca/sites/default/files/uploads/publications/National_Office_Pubs/2006/Crunch_Time_in_Geneva.pdf.
- 49 Pruzin, Daniel. (March 28, 2013). «Turkey Outlines Mode 4 Demand for Trade in Services Agreement Talks.» WTO Reporter. Bloomberg Bureau of National Affairs.
- 50 Samuel Di Piazza, styreleder i den amerikansk-baserte Coalition of Services Industries og tidligere nestleder for Citibanks storkundegruppe. Sitert i Pruzin, Daniel. (March 28, 2013.) «Turkey Outlines Mode 4 Demand for Trade in Services Agreement Talks.» WTO Reporter. Bloomberg Bureau of National Affairs.
- 51 Drake, Celeste. (October 2, 2013). «Presentation at the WTO Public Forum.» Online på: <http://www.youtube.com/watch?v=uq9GxwRBta8>.
- 52 Legislative Assembly of New Brunswick. (April 2004). Select Committee on Public Auto Insurance. «Final Report on Public Auto Insurance in New Brunswick.»
- 53 I tillegg kunne man ikke stole på at bestemmelsene i GATS var tilstrekkelige til å utelukke at det ble opprettet et nytt, offentlig bilforsikringssystem.
- 54 David Schneiderman. (2008). *Constitutionalizing Economic Globalization: Investment Rules and Democracy's Promise*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 71.
- 55 Se Brev fra representanter i den amerikanske Kongress til USTR Michael Froman, July 17, 2013. Online at: http://insidetrade.com/index.php?option=com_iwpfile&file=jul2013/wto2013_2288.pdf.
- 56 United States Trade Representative. (2013), «2013 Section 1377 Review On Compliance with Telecommunications Trade Agreements.» p. 4. Online på: <http://www.ustr.gov/sites/default/files/04032013%202013%20SECTION%201377%20Review.pdf>.
- 57 Inside U.S. Trade. (June 14, 2013). «Punkte Signals U.S. Government Surveillance Could Complicate Trade Talks.» World Trade Online, 31(24).
- 58 Se Sinclair, Scott. (2014). «Trade agreements, the new constitutionalism and public services.» I Stephen Gill and A. Claire Cutler (Eds.), *New Constitutionalism and World Order* (pp. 179-196). Cambridge University Press.

59 Se GATS Article XIV bis, «Security exceptions,» der det blant annet står: «Nothing in this Agreement shall be construed ... to prevent any Member from taking any action which it considers necessary for the protection of its essential security interests» Online på: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm.

60 En god gjennomgang av en rekke alternativer som kan styrke vernet av offentlige tjenester i handels- og investeringsavtaler, innenfor rammen av EU, se: Krajewski, Markus. (November 14, 2013). «Public Services in EU Trade And Investment Agreements.» Draft paper prepared for the seminar The politics of Globalization and public services: putting EU's trade and investment agenda in its place. Brussels. Online på: http://www.epsu.org/IMG/pdf/Draft_report_Markus_Krajewski_mtg14Nov2013.pdf.

FAGFORBUNDET